

Czym skorupka za młodu nasiąknie..., czyli o czynnikach środowiskowych wpływających na rozwój dziecka

Każdy człowiek funkcjonuje w określonym środowisku mającym bardzo istotny wpływ na jego rozwój. Rodzimy się z właściwym dla siebie zespołem cech, które w połączeniu ze środowiskiem zewnętrznym determinują nasze funkcjonowanie w życiu. Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka i czynników środowiskowych jest bardzo ważnym zadaniem nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem.

Janusz Korczak w bardzo prosty sposób tłumaczył, jak powinno się rozpoznawać indywidualne potrzeby dziecka. W jednej ze swoich pedagogicznych publikacji pt. *Momenty wychowawcze* pisał: „Czym gorączka, kaszel, wymioty dla lekarza, tym uśmiech, łza, rumieniec dla wychowawcy. Nie ma objawu bez znaczenia. Trzeba notować i zastanawiać się nad wszystkim, odrzucać, co przypadkowe, łączyć, co pokrewne, szukać kierujących praw...” (www.wolnelektury.pl/media/book/pdf/korczak-momenty-wychowawcze.pdf). Według Korczaka konieczność wnikliwej, systematycznej i szczegółowej obserwacji każdego dziecka oraz łączenia wszystkich zaobserwowanych symptomów jest najlepszą metodą rozpoznawania jego indywidualnych potrzeb i możliwości rozwojowych. Przyjmując taki sposób działania, należy uznać, że bazę informacji o dziecku tworzą wszyscy pracownicy przedszkola, czyli środowisko przedszkolne, oraz wszyscy członkowie rodziny, czyli środowisko rodzinne. Ważna jest każda informacja pozyskana w wyniku bieżącej obserwacji, co zapewnia wieloaspektowe rozpoznanie potrzeb i możliwości dziecka. Obserwacja dziecka w naturalnych sytuacjach zapewnia bezstresowe dla niego pozyskiwanie danych. Diagnoza prowadzona w ten sposób pozwala na ustalenie wielu czynników sprawczych mających wpływ na funkcjonowanie dziecka, gdy uwzględni się kontekst biologiczny, psychologiczny i społeczny, a więc powiązanie czynników rozwojowych (wewnętrznych) z czynnikami środowiskowymi (zewnętrznymi).

Potrzeba rozpoznawania indywidualnych potrzeb rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych i czynników środowiskowych jest zadaniem przedszkola wynikającym m.in. z rozporządzenia w sprawie udzielania pomocy psycholo-

- percepcję (w ramach percepcji dziecko dokonuje rozpoznawania, rozróżniania czy może już kategoryzowania),
- gotowość do pracy w grupie,
- poziom kontroli swoich emocji,
- nastawienie dziecka do otaczającej je rzeczywistości,
- nastawienie na rozwiązywanie zadań (samodzielnie czy oczekuje pomocy),
- motywację do podejmowania działań.

Nauczyciel jest świadomy tego, że dzieci będące w tym samym wieku mogą znajdować się w innym momencie rozwojowym. Istotne jest więc rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych każdego dziecka, by dostosować wymagania do jego możliwości rozwojowych w taki sposób, aby mogło im sprostać.

➔ **Indywidualne potrzeby edukacyjne** powinny być zaspokajane poprzez tworzenie odpowiednich warunków, by dziecko opanowało wymagania, które określone są w podstawie programowej i programie wychowania przedszkolnego. W aspekcie indywidualnych potrzeb edukacyjnych najważniejsza jest strategia, którą przyjmie nauczyciel lub zespół nauczycieli dla konkretnego dziecka, w tym zwłaszcza odpowiednie dostosowanie, w szczególności pod kątem organizacji pracy, form i metod pracy z dzieckiem.

➔ **Indywidualne możliwości psychofizyczne** to specyficzne cechy każdego dziecka wpływające pozytywnie lub negatywnie na proces nauki, np. tempo uczenia się, wytrwałość, czas skupiania uwagi, motywacja do

Każda z grup środowiskowych może mieć wpływ na osiągnięcie sukcesów lub ponoszenie porażek przez dzieci. Szczególnego wymiaru nabiera oddziaływanie wszystkich osób pracujących z dzieckiem w przedszkolu, których zadaniem jest zadbanie o bezpieczny rozwój każdego dziecka.

giczno-pedagogicznej. Obserwacja pedagogiczna prowadzona przez nauczycieli i specjalistów powinna dotyczyć indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, indywidualnych możliwości psychofizycznych oraz czynników środowiskowych. Jak należy rozumieć każdą z tych powinności?

➔ **Indywidualne potrzeby rozwojowe** wynikają przede wszystkim z etapu rozwoju procesów poznawczych i procesów emocjonalno-społecznych oraz rozwoju osobowości. Pomocne w rozpoznaniu aktualnego poziomu rozwojowego mogą być pytania o:

- stadium myślenia dziecka: konkretno-wyobrażeniowe (przedoperacyjne), operacyjne (konkretnie) czy abstrakcyjne,
- uwagę (mimowolna czy dowolna),
- pamięć (dowolna czy logiczna),

aktywności, łatwość lub trudność w nawiązywaniu relacji, kontrola emocjonalna itd. Indywidualne możliwości psychofizyczne determinują zakres dostosowań w celu indywidualizacji pracy z dzieckiem dla zaspokojenia jego potrzeb rozwojowych.

➔ **Czynniki środowiskowe** wiążą się z codziennym funkcjonowaniem w swoim środowisku. Znaczący wpływ na wielostronny rozwój dziecka wywierają te czynniki, które mają związek ze specyfiką środowiska domowego, grupy rówieśniczej i osób dorosłych zatrudnionych w przedszkolu. Czynniki środowiskowe to także cała sfera otoczenia fizycznego przedszkola, a zwłaszcza baza materialna, a także społeczne, w tym klimat i atmosfera panująca w przedszkolu i domu, w którym wychowuje się dziecko.

Każda z wymienionych grup może mieć wpływ na osiągnięcie sukcesów lub ponoszenie porażek przez dzieci. Szczęgowego wymiaru nabiera oddziaływanie wszystkich osób pracujących z dzieckiem w przedszkolu, których zadaniem jest zadbanie o bezpieczny rozwój każdego dziecka. Co należy wziąć pod uwagę?

ŚRODOWISKO PRZEDSZKOLA

Pracownicy przedszkola:

- relacje dorosły – dziecko oraz między dorosłymi,
- organizacja pracy na zajęciach,
- stosowane metody, formy, pomoce dydaktyczne,
- postawy pracowników,

Potrzeba rozpoznawania indywidualnych potrzeb rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych i czynników środowiskowych jest zadaniem przedszkola. Obserwacja pedagogiczna prowadzona przez nauczycieli i specjalistów powinna dotyczyć indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, indywidualnych możliwości psychofizycznych oraz czynników środowiskowych.

- przygotowana oferta zajęć specjalistycznych,
- atmosfera, klimat,
- bezpieczeństwo (fizyczne, psychiczne),
- obowiązujące zasady: formalne i nieformalne,
- sposoby komunikowania i formułowania wymagań, oceny postępow dziecka.

Grupa rówieśnicza:

- relacje między dziećmi,
- przynależność do grupy lub wykluczenie z niej,
- inspirowanie do działania,
- udzielanie pomocy,
- wspólne zainteresowania,
- odgrywanie różnych ról grupowych,
- wpływ rówieśników na dokonywanie wyborów,
- wpływ rówieśników na samoocenę.

Środowisko fizyczne przedszkola, otoczenie, sala, plac zabaw:

- budynek i zagospodarowanie jego przestrzeni: liczba sal, stołówka, sala do ćwiczeń gimnastyczno-rytmicznych,
- otoczenie przedszkola: miejsce na aktywność ruchową i zabawę,
- wyposażenie w pomoce dydaktyczne,
- liczba dzieci adekwatna do powierzchni sali, terenu zielonego,
- liczba dzieci w grupie,
- dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- higiena w pomieszczeniach: czystość, właściwe oświetlenie, temperatura, izolacja od hałasu,
- liczba osób sprawujących opiekę.

ŚRODOWISKO RODZINNE

Rodzina: rodzice, dziadkowie, opiekunowie, rodzeństwo (wszystkie osoby, z którymi dziecko wspólnie przebywa):

- relacje z dorosłymi członkami rodziny i z rodzeństwem,
- relacje między różnymi członkami rodziny – atmosfera,
- postawy rodziców i innych członków rodziny oraz ich oczekiwania,
- zasady obowiązujące w rodzinie, w tym system wzmocnień, nagrody, kary, przywileje,
- sposoby spędzania wolnego czasu,
- sytuacja materialna,
- spójność oddziaływania wychowawczego pomiędzy przedszkolem a rodziną,

- czas poświęcony tylko dziecku,
- rozwiązywanie problemów,
- rozwijanie zainteresowań dziecka, wspólne pasje.

Wszystkie czynniki determinujące rozwój dziecka są ważne – zarówno rozwojowe i edukacyjne, jak i środowiskowe. Wiadomo, że potencjałem rozwojowym dziecka z trudnościami w prawidłowym funkcjonowaniu w życiu są jego mocne strony, dlatego tak bardzo ważne jest ich rozpoznanie i wykorzystanie do niwelowania słabych stron.

POZYSKIWANIE INFORMACJI NA TEMAT MOCNYCH I SŁABYCH STRON DZIECKA

Prawidłowo przeprowadzona obserwacja zapewnia rzetelne rozpoznanie potrzeb indywidualnych, edukacyjnych i psychofizycznych dziecka oraz czynników środowiskowych decydujących o jego rozwoju. Wnioski wynikające z obserwacji powinny zapewnić właściwy dobór form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, sposób jej organizacji, a przede wszystkim metody pracy.

Obserwacja pedagogiczna ukierunkowana jest na funkcjonowanie dziecka z uwzględnieniem wszystkich sfer rozwojowych. Powinna przede wszystkim uwzględniać elementy zawarte w tab. 1.

Obserwacje pedagogiczne mają znaczące miejsce w pozyskaniu wiedzy o mocnych i słabych stronach dziecka, a ich analiza jest podstawą do opracowania diagnozy pedagogicznej dla dzieci ze specyficznymi trudnościami rozwojowymi lub wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania dziecka w przypadku dziecka mającego orzeczenie do kształcenia specjalnego. Organizacja obserwacji, w szczególności przestrzeganie jej ważnych cech, takich jak: rzetelność, obiektywizm, planowość, selektywność, jest istotnym elementem organizacji środowiska zewnętrznego

Tab. 1. Elementy obserwacji pedagogicznej dziecka

Sfera rozwojowa: rozwój emocjonalno-społeczny			Wnioski wynikające z obserwacji poszczególnych sfer rozwoju dziecka
Obszary obserwacji	Mocne strony	Słabe strony	
■ samodzielność, samoobsługa, ■ funkcjonowanie w grupie, w tym nawiązywanie kontaktów i relacji z rówieśnikami oraz osobami dorosłymi, ■ stopień rozpoznawania emocji i ich kontroli w sytuacji problemowej lub nowej			
Sfera rozwojowa: rozwój fizyczny			
Obszary obserwacji	Mocne strony	Słabe strony	
■ poziom ogólnej sprawności ruchowej (duża motoryka), ■ poziom sprawności manualnej (mała motoryka), ■ funkcjonowanie zmysłów			
Sfera rozwojowa: rozwój intelektualny			
Obszary obserwacji:	Mocne strony	Słabe strony	
■ poziom rozwoju procesów poznawczych: myślenia, uwagi, pamięci, spostrzegania, ■ poziom rozwoju funkcji psychomotorycznych: percepcji wzrokowej, słuchowej, koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej, ■ kompetencje komunikacyjne, w tym: poprawność artykulacyjna, fleksyjna podczas wypowiedzi, ■ poziom rozumowania matematycznego			
Wiedza ogólna			
■ zasób informacji o zjawiskach przyrodniczych i społecznych, ■ zainteresowania, pasje, uzdolnienia			

mającego wpływ na funkcjonowanie dziecka w przedszkolu. Kompetencje pedagogów mają tu kluczowe znaczenie, ponieważ postawienie złej diagnozy na podstawie błędnie sformułowanych wniosków może zaważyć o postępach rozwojowych dziecka. Dyrektor powinien mieć wiedzę o poziomie kompetencji kadry pedagogicznej, by uniknąć błędów, które mogą utrudniać właściwą organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci, które takiej pomocy potrzebują. Konsekwencje błędnych założeń wstępnych skutkują bowiem przyjęciem niewłaściwych metod pracy. Taka sytuacja prowadzi do słabych efektów wspierania rozwoju dziecka, co może rodzić

poważne konsekwencje, w szczególności dla samego dziecka, ale też nauczyciela czy dyrektora.

Dyrektorze, zwróć uwagę na to, jak nauczyciele wypełniają swoje obowiązki w zakresie rozpoznawania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka. Jest to jeden z istotnych elementów wchodzących w skład organizacji środowiska przedszkolnego, które – jak wiemy – ma ogromny wpływ na rozwój każdego dziecka.

Wiesława Mądrawska